DE BIBLIOTHEEK VOOR OUDEREN

Onderzoeksartikel

Laatst bijgewerkt: 7 november 2023

Senioren maken een belangrijk onderdeel uit van het ledenbestand van bibliotheken. Een groot deel van de bibliotheken heeft een aanbod dat op deze doelgroep is toegespitst. Toch zijn nog niet alle ouderen even goed op de hoogte van dat aanbod.

Wat is de definitie van een oudere?

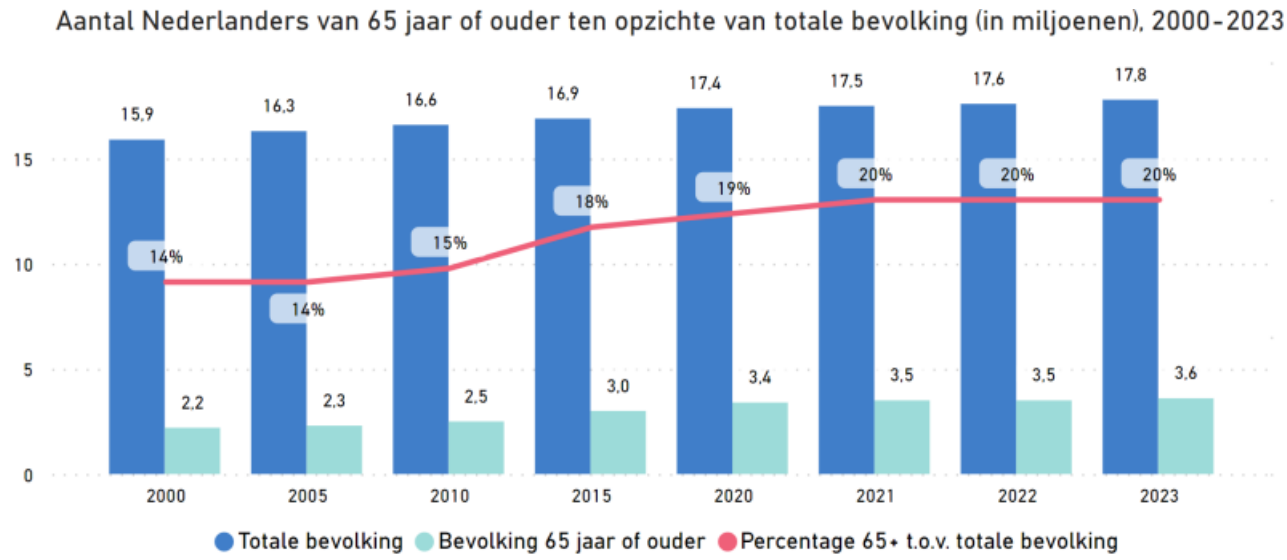
Wanneer behoor je tot de oudere doelgroep van de bibliotheek? Een duidelijke definitie ontbreekt. Wel bieden bibliotheken regelmatig abonnementen voor senioren aan. Deze zijn vaak bedoeld voor 65-plussers, gebaseerd op de pensioenleeftijd die tot enkele jaren leden werd gehanteerd. In dit artikel wordt waar mogelijk die grens aangehouden, tenzij het aangehaalde onderzoek een andere definitie hanteert. Dit wordt dan gespecificeerd.

Meer ouderen in landelijke gebieden

Nederland telt zo'n 3,6 miljoen 65-plussers. Dit is 20% van de Nederlandse bevolking, die circa 17,8 miljoen mensen telt. In de meer landelijke provincies wonen relatief veel ouderen: dit geldt bijvoorbeeld voor Limburg, Zeeland, Friesland en Drenthe. In de meer verstedelijkte provincies Flevoland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland maken ouderen relatief een kleiner deel van de bevolking uit. Omdat hier de bevolkingsdichtheid hier echter hoog is, gaat het nog steeds om een grote groep (CBS, 2023).

Percentage ouderen groeit

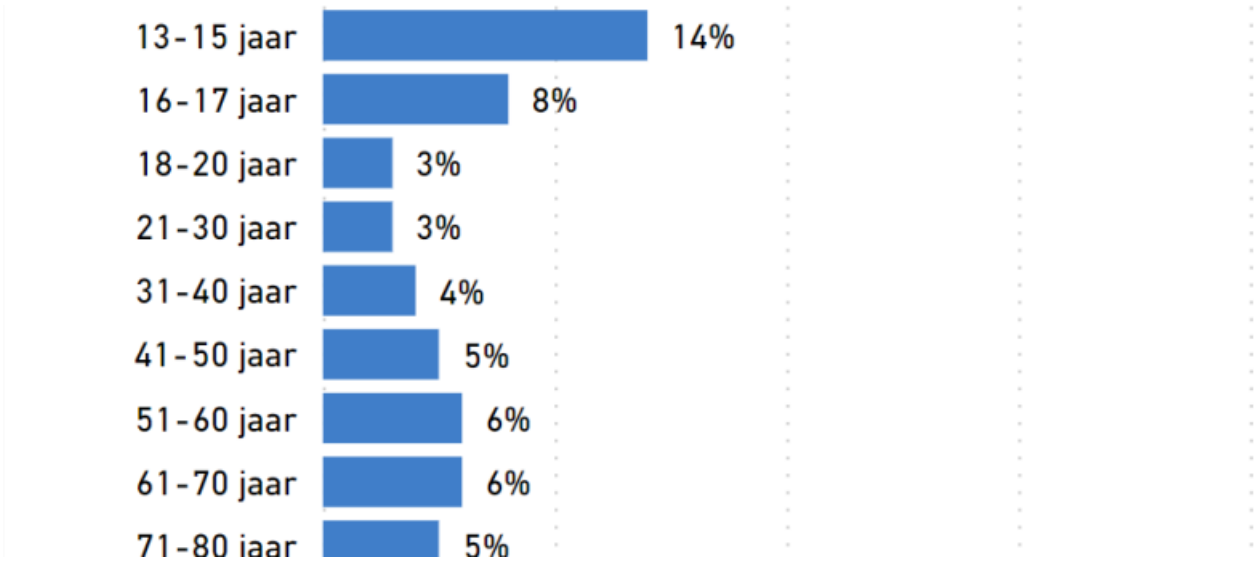
Het aandeel ouderen groeit: in 1950 maakte deze groep nog 7,7% van de bevolking uit. Dit valt te verklaren door het feit dat Nederlanders steeds ouder worden, als gevolg van de verbeterde gezondheidszorg. Daarnaast wordt de grote groep Nederlanders die vlak na de oorlog werd geboren – de zogeheten babyboomgeneratie – nu tot de categorie 'ouderen' gerekend. Het feit dat het geboortecijfer op dit moment een stuk lager ligt, maakt dat het aandeel ouderen stijgt. De verwachting is dat deze vergrijzing ook de komende jaren zal doorzetten (CBS, 2022).

Bron: CBS, 2023.

Een of de zeven bibliotheekleden 60-plus

Het grootste deel van de bibliotheekleden is jeugdlid. Dit is deels te verklaren door het gratis lidmaatschap tot 18 jaar. Dit lidmaatschap werd al door vrijwel alle bibliotheken gehanteerd, en na een wetswijziging op 1 juli 2022 geldt dit voor alle bibliotheken. Ook ouderen maken echter een belangrijk onderdeel uit van het ledenbestand: na een druk werkend leven beginnen veel ouderen weer met lezen. Samen maken alle 60-plussers 14% uit van het ledenbestand van alle openbare bibliotheken. Ook relatief gezien zijn 60-plussers vaker lid van de bibliotheek. Van de 21- tot 60-jarigen is gemiddeld 6,8% lid van de bibliotheek; onder 60-plusser is dit gemiddeld 11,2% (Van de Burgt & Klaren, 2023).

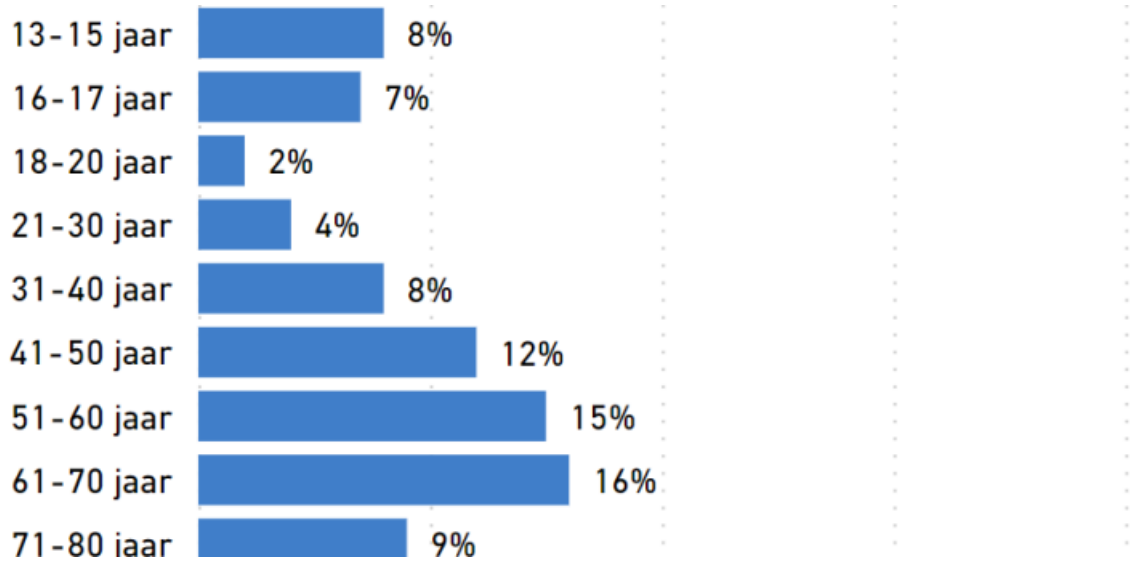
Bron: Van de Burgt & Klaren, 2023.

Oudere leent graag

Niet alleen zijn 65-plussers relatief vaker lid van de bibliotheek, ook lenen zij relatief veel. Waar bibliotheekleden in de leeftijd van 21 t/m 60 jaar gemiddeld 16 fysieke materialen per jaar lenen, ligt dit gemiddelde bij bibliotheekleden ouder dan 60 jaar op gemiddeld bijna 31 per jaar (Van de Burgt & Klaren, 2023). Dit past bij wat bekend is over het leesgedrag van 65-plussers. Zij lezen vaker boeken, en doen dit ook vaker meermaals per week dan lezers in andere leeftijdsgroepen (Nagelhout et al., 2023).

Digitaal lezen populair onder ouderen

Ook weten steeds meer ouderen de weg naar het digitale boek te vinden. Ruim 27% van de actieve digitale lidmaatschappen van de bibliotheek zijn van 60-plussers, en zij nemen 43% van alle e-bookuitleningen voor hun rekening (Van de Burgt & Klaren, 2023). Dit lidmaatschap maakt onderdeel uit van het reguliere lidmaatschap van de bibliotheek. Uit onderzoek uit 2020 bleek dat senioren vaker een e-reader gebruiken om te lezen – in tegenstelling tot lezers van 50 tot 65 jaar, onder wie de tablet juist populairder is, en 35-minners, die eerder lezen op hun mobiele telefoon (Nagelhout, 2020). Ook zijn 65-plussers vaker bekend met de diensten van de online Bibliotheek dan jongere consumenten (Nagelhout & Richards, 2020).

*Bron: Van de Burgt & Klaren, 2023.**

**Het merendeel van de actieve digitale lidmaatschappen waarvan de leeftijd van de gebruiker onbekend is, bestaat uit digital only-lidmaatschappen. Dit zijn lidmaatschappen van volwassenen waarvan de exacte leeftijd onbekend is. Hierdoor telt het totaal van de leeftijdscategorieën van 18 tot 100 jaar tot een ander percentage op dan het aandeel volwassen leden, waarin deze groep wel meegeteld wordt.*

Een derde van de senioren bezoekt de bibliotheek

Uit onderzoek van Probiblio blijkt dat ruim een derde van de senioren in 2018 weleens een bibliotheek bezocht. Net als andere leeftijdsgroepen komen ouderen voornamelijk langs om materialen te lenen (88%). Ook gaan ze naar de bibliotheek om kranten en tijdschriften te lezen (21%) of om informatie op te zoeken (26%). Wanneer ze ervoor kiezen de bibliotheek niet te bezoeken, is dat voornamelijk omdat ze denken de bibliotheek niet nodig te hebben (48%). Sommigen geven bovendien aan dat zij niet van lezen houden (18%) of niet mobiel meer zijn (8%). Ook vinden ze de bibliotheek soms te ver weg (8%) of te duur (8%). Sommigen van hen zouden vaker naar de bibliotheek willen komen om een cursus te volgen over tablets of computers (13%) of om mensen te ontmoeten (12%) (Probiblio, 2018).

Dienstverlening basisvaardigheden voor ouderen

Alle bibliotheken boden in 2022 dienstverlening aan op het gebied van basisvaardigheden voor volwassenen, en bij 82% van de bibliotheken waren senioren een van de doelgroepen waarop de bibliotheek zich specifiek richtte. Belangrijk daarbij is de dienstverlening op het gebied van digitale

vaardigheden en het werken met de e-overheid. Zo bood 65% van de bibliotheken computerhulp via Seniorweb aan, en worden veel ouderen geholpen via de Informatiepunten Digitale Overheid (IDO's). Naar schatting was in 2022 57% van alle bezoekers van een IDO 65 jaar of ouder (Klaren & Van Geest, 2023; KB, 2023).

Ouderen in de Wijk

Ouderen in de Wijk is een initiatief dat in 2015 is gestart en door de vier grote bibliotheken van Nederland – Rotterdam, Utrecht, Den Haag en Amsterdam – wordt uitgevoerd, met als doel pensioengerechtigden (weer) zelfredzaam te maken. Dit gebeurt bijvoorbeeld door verschillende activiteiten te organiseren en het overige aanbod in de wijk in kaart te brengen. Hierbij wordt samengewerkt met buurtorganisaties in de stad. Het aanbod van activiteiten wordt gebundeld in een maandelijkse activiteitenkalender, gevuld met voor ouderen relevante activiteiten, zowel in de wijken als in de bibliotheek. Alle deelnemers van Ouderen in de Wijk krijgen deze gratis per mail of per post thuisgestuurd. Zo worden ouderen gestimuleerd ook op latere leeftijd nog actief te blijven.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft, in opdracht van de bibliotheek, kwalitatief onderzoek gedaan naar Ouderen in de Wijk. Zowel de ouderen en professionals als de externe organisaties die betrokken zijn bij de organisatie en uitvoering zijn positief over de interventie. De gastvrouwen hebben een belangrijke rol in het leggen van de verbinding met de ouderen. Zij zorgen voor een veilige en vertrouwde omgeving, waardoor de ouderen bereid zijn deel te nemen en zich durven open te stellen. Ook geeft het ouderen beter zicht op het lokale activiteitenaanbod en maken ze hier ook gebruik van. Verder vormen de activiteiten een ontmoetingsplek waar ouderen sociale contacten opbouwen. Bovendien zijn er waardevolle samenwerkingen ontstaan tussen de bibliotheek en organisaties in de wijk, waarbij er sprake is van een win-winsituatie (Baâdoudi et al., 2021).

Lezen voor ouderen met een leesbeperking

Meer dan 250 duizend Nederlanders hebben een visuele beperking aan beide ogen. Van deze groep is 85% 50 jaar of ouder (Oogfonds, 2020). De bibliotheek heeft een breed aanbod voor ouderen met een visuele beperking, waaronder:

- Audiolezen: boeken, kranten en tijdschriften in gesproken vorm, hoorcolleges en hoorspelen. Deze materialen zijn op verschillende manieren te beluisteren: via apps, via online players of andere afspeelapparaten voor streaming en op Daisy-cd;
- Braillelezen: boeken en tijdschriften, gedrukt in braille;
- Letterlezen: boeken, kranten en tijdschriften in grote letterdruk;
- Combilezen: combinaties van leesvormen, zoals audio en letter of braille en voelbare tekeningen.

Om deze dienstverlening zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, werken Bibliotheekservice Passend Lezen, Dedicon en de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden (CBB) hierin

samen, onder regie van de KB. Bibliotheekservice Passend Lezen verzorgt het klantencontact, de selectie van titels voor de collectie en de toegankelijkheid van de collectie via haar website en catalogi. Dedicon en CBB dragen zorg voor de vervaardiging en distributie van het aangepaste materiaal: gesproken boeken, kranten en tijdschriften, braille, grote lettertijdschriften, digitale data, reliëf en maatwerk. Gezamenlijk worden onderzoeken en (innovatieve) projecten uitgevoerd. Ook wordt er nauw samengewerkt met de openbare bibliotheken, een vertegenwoordiging van gebruikers (Lezersraad, testgroep en leespanel) en belangen- en expertiseorganisaties, zoals Vereniging Onbeperkt Lezen, de Oogvereniging, Bartiméus en Koninklijke Visio.

Hoe noemen we een oudere?

Hoe spreek je een senior het best aan? Dat vroeg Probiblio aan 655 ouderen van 65 jaar en ouder door heel Nederland, zowel leden als niet-leden. Het prettigst voelen ze zich bij de term ‘senior’ (73%), gevolgd door ‘oudere’ (38%) en ‘oudere volwassene’ (37%). De benamingen ‘bejaarde’ (9%), ‘oudje’ (6%) en ‘oude van dagen’ (5%) vallen het minst in de smaak (Probiblio, 2018).

Bronnen

- Baâdoudi, F., Kreuger, D. & Lemmens, L. (2021). *Evaluatie project Ouderen in de Wijk*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).
- Burgt, A. van de & Klaren, M. (2023). *Bibliotheekstatistiek 2022*. Den Haag: KB.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2022). *Bevolking; kerncijfers, 1950-2022*.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2023). *Regionale kerncijfers Nederland*.
- KB (2023) *Dashboard Informatiepunten Digitale Overheid (IDO)*.
- Klaren, M. & Van Geest, J. (2023). *Dienstverlening openbare bibliotheken rondom basisvaardigheden voor volwassenen 2022*. Den Haag: KB.
- Nagelhout, E. & Richards, C. (2020). *Rapportage Boekenbranche Meting 53. 2e reguliere meting van 2020*. Amstelveen: GfK, in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak (Koninklijke Boekverkopersbond, de Groep Algemene Uitgevers, Stichting Lezen, CPNB & KB).
- Nagelhout, E. (2020). *Rapportage Boekenbranche Meting 51. 1e reguliere meting van 2020 naar het kopen, lezen en lenen van boeken*. Amstelveen: GfK, in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak (Koninklijke Boekverkopersbond, de Groep Algemene Uitgevers, Stichting Lezen, CPNB & KB).
- Nagelhout, E., Richards, C. en Qing, L. (2023). *Rapportage Boekenbranche Meting 63. Reguliere meting*. Amstelveen: GfK, in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak.
- Oogfonds (2020). *Feiten en cijfers*. Geraadpleegd op 22-12-2020.
- Probiblio (2018). *Doelgroeponderzoek senioren (65 jaar en ouder). Rapportage BiebPanel. Juli 2018*. Hoofddorp: Probiblio.